

Speurtocht naar micro-landschap

JAN H. HUITING

Reconstructie van het grondbezit rond Vleuten

Het Utrechts Archief beschikt over een reeks belastingregisters daterend uit de tweede helft van de 15e eeuw tot de 18e eeuw. Door deze te koppelen aan het 19e-eeuwse kadaster kan een reconstructie van grondbezit door de eeuwen heen worden gemaakt. De aldus verkregen reeksen kunnen dan nog worden verrijkt met archivalia van uiteenlopende aard. Deze bijdrage beschrijft een speurtocht naar de wijzigingen in een microlandschap rond Vleuten, waarbij gebruik wordt gemaakt van het kaartboek en de pachtreesen van Oudmunster en de belastingregisters voor het oudschildgeld.

Uitgangspunt van deze bijdrage is een kaart uit 1624 van een perceel ten noordwesten van het oude dorp Vleuten. Eerder dat jaar had het kapittel van Oudmunster uit laten zoeken van welke bezittingen nog geen kaarten waren. Zij lieten daarvan door landmeter Hendrik Verstralen opmetingen doen. De metingen moesten in bijzijn van twee kapittelheren onder geheimhouding worden verricht, opdat niemand zou weten hoeveel morgen land de kerk had¹. Verstralen leverde een grote bijdrage aan het 79 gekleurde manuscripten tellende kaartboek (Koeman, 1974). De bepaling van de oppervlakte was primair. Op de genoemde kaart geeft Verstralen bovendien een vrij nauwkeurig beeld van het dorp en de kerk. Even ten noordwesten ervan is een stuk grond te

zien dat in het zuiden wordt begrensd door de Vleutense wetering, de belangrijkste verlandende geul van de Oude Rijn, en een slootje in het noorden. Pal ten noorden van de dijk liggen een boomgaard en twee gescheiden erven. In het zuiden wordt het perceel doorkruist door het zandpad van Vleuten naar De Haar. Het stuk grond is van Oudmunster gepacht door Willem Jansz. en het is 9 morgen 456 roe groot ofwel zo'n 8,5 hectare. Boven het slootje in het noorden staat 'op temet': het stukje land behoorde tot het gerecht Themaat en niet tot Vleuten. Dit nog steeds aanwezige slootje (de latere Tureluursloot) was een relict van een noordelijke geul van de Oude Rijn, die in de omgeving van dit perceel nog meer sporen heeft achtergelaten.

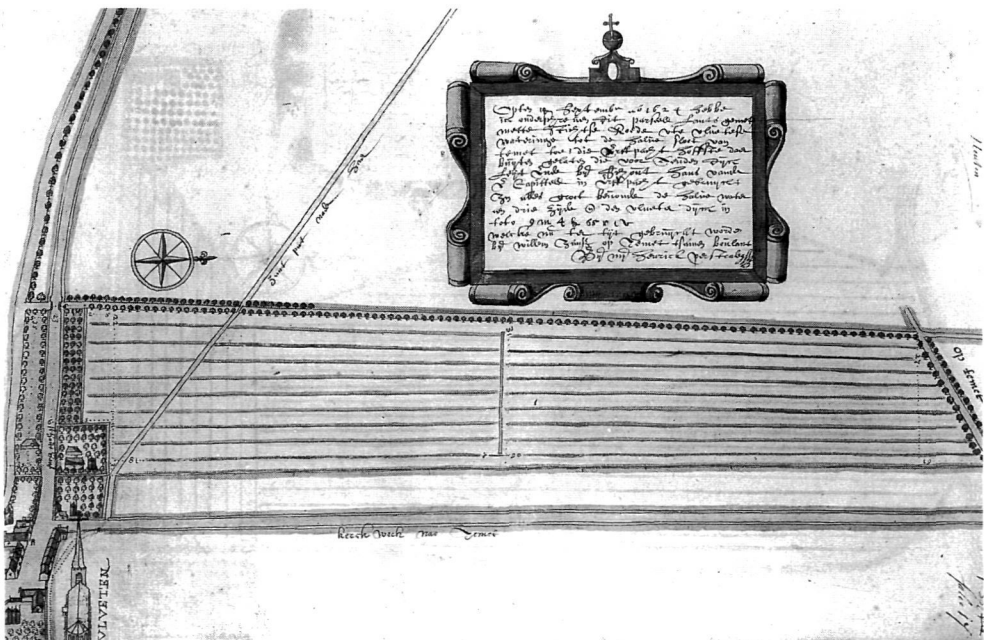
De traceerbare geschiedenis van het afgebeelde stuk land begint in 1295. De oudste kapittelrekening van Oudmunster uit dat jaar bevat een post Dirk Notenboom pacht 11 morgen land zonder verdere gegevens. De pacht is te volgen tot in het einde van de 19e eeuw, maar zonder gegevens die een plaatsbepaling toestaan. Verstralen meldt in zijn opmeting dat Willem Jansz. het perceel in pacht heeft, wat bevestigd wordt in de rekeningen van het kapittel. Daarin is verder te vinden dat in 1600 zijn vader Jan Jansz. de 10 morgen pachtte. Dat laatste blijkt ook uit de heffing van het oudschild van dat jaar. De oud-

schildadministraties, daterend uit 1536, 1600 en 1685, sluiten op elkaar aan. De in de rekeningen genoemde pachters stemmen ermee overeen.

De registers van de kapittelheren lopen door tot 1793, zodat slechts een kleine 40 jaar tot het kadaster overbrugd hoeft te worden. In 1821 wordt de 10 morgen als voormalig goed van Oudmunster door Domeinen verkocht. Het wordt omschreven als noordwaarts opstrekking tot de Tureluursloot, en in het westen begrensd door de Nieuwe Vaart. De koper bezat het nog in 1832, zodat eindelijk de korte vermelding uit 1295 van een locatie is voorzien!

De in 1821 genoemde Nieuwe Vaart is niet door Verstralen getekend. In 1611 tekende Jan Rutgers van den Berch een stuk land van het kapittel van Sint Jan² waar aan de westzijde Oudmunster lag (met de genoemde 10 morgen) en verder westwaarts de

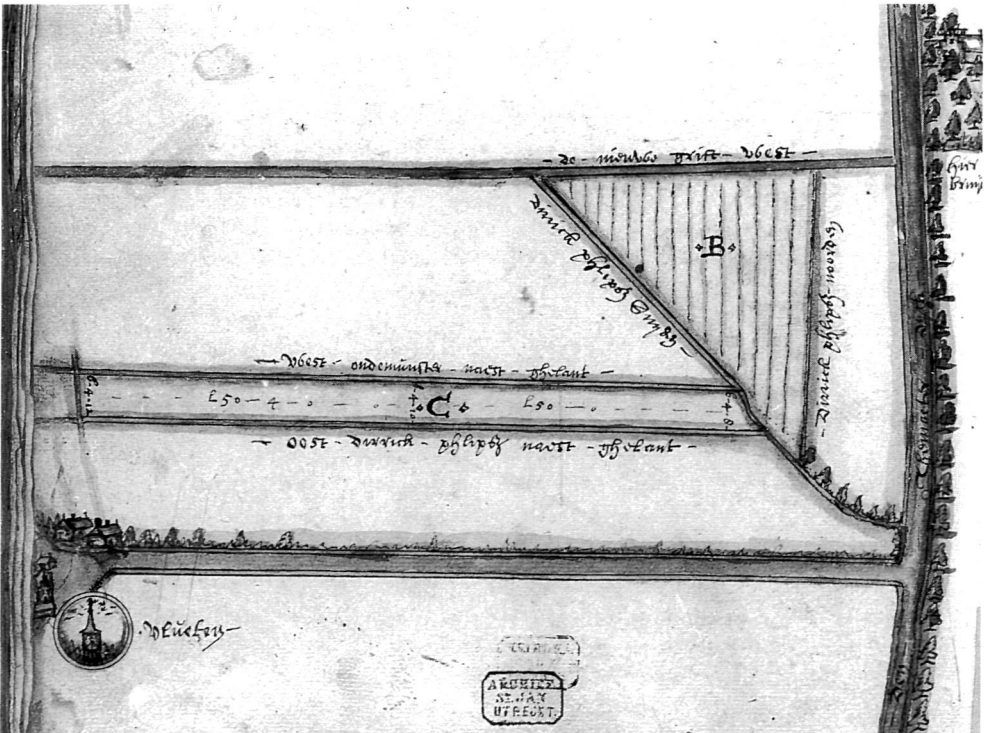
Kaart met kerkje van Vleuten. Hendrik Verstralen tekende in 1624 een aantal percelen van het kapittel van Oudmunster nabij het dorp Vleuten.

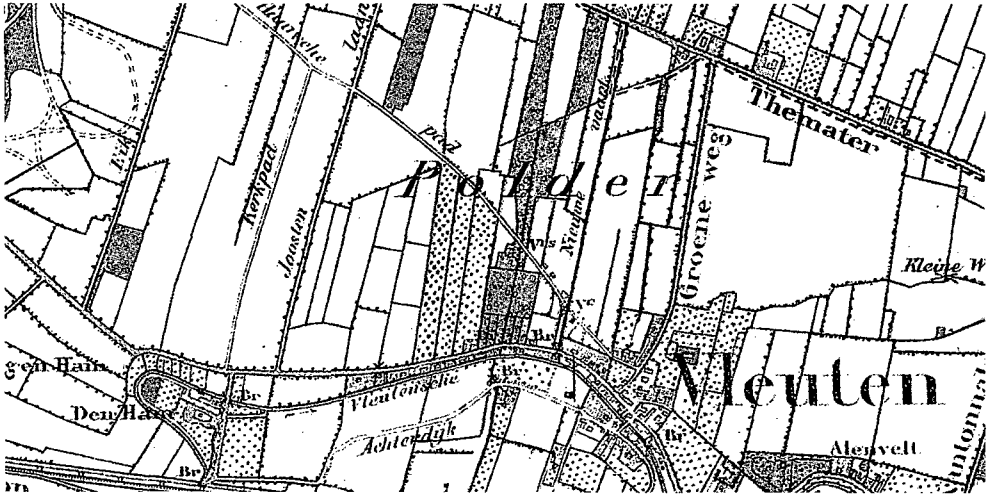

De nieuwe Grift. Die was inderdaad nieuw: in 1609 werd deze als oplossing bedacht voor het afwaterings-, overstromings- en bereikbaarheidsprobleem van het Wilderveld en Themaat. Het werk moet snel aangevangen zijn, want in 1612 werd de schouwbrieff opgesteld³. Het idee voor deze nieuwe grift was al oud. In pachtbrieven uit 1402 en 1432 staat als ongebruikelijke voorwaarde dat bij eventuele aanleg van een *nywe waterganc* de pacht zou worden verhoogd omdat de kwaliteit van het land dan verbeterde.

In 1509 werd de toenmalige pachter toegestaan om 2 hond land (1/3 morgen) tot boomgaard te maken. Precies 100 jaar later kreeg de schout van Vleuten wegens zijn verdiensten 1 hond land in erfpacht met een huisje, bepoting en beplanting, door een slootje afgescheiden van de 10 morgen (Huiting, 1995). De schout, Hans Lievensz., is door Verstralen op de kaart vermeld als 'schout Hans'. Op de kaart is goed te zien dat Verstralen dit alles juist en met grote nauwkeurigheid heeft ingetekend. De meting zelf is dus vrij nauwkeurig maar de periferie laat te wensen over, zeker als een prominent element als de Themater Vaart ontbreekt. Dit is in overeenstemming met eerdere bevindingen, dat grondbezit meestal niet in samenhang met de topografie er

Andere kaart met kerk in een rondje. In 1611 tekende Jan Rutgers van den Berch in opdracht van het kapittel van St. Jan een aantal percelen te Vleuten.

Vleuten en omgeving. Uitsnede uit de Chromotopografische kaart 1:25.000, blad 444, uitgave 1908. Bron: Topografische Dienst, Emmen.

omheen is weergegeven (Donkersloot-De Vrij, 1981).

Hoewel het wenselijk is om oude kaarten bij historisch-topografisch materiaal te betrekken moet dit dus met enige voorzichtigheid gebeuren. Deze bijdrage heeft laten zien dat de wisselwerking tussen kaarten en archivalia een gedetailleerde bestudering behoeft maar dat het resultaat inzicht kan opleveren in de wording van het landschap door de eeuwen heen.

DETAILED LANDSCAPE RECONSTRUCTION

Historical maps and fiscal administration can be mutually informative. However one should keep in mind that every detail must be examined in order to get a reliable picture of a detailed landscape from the past. This contribution shows such a reconstruction based on 17th century maps, old charters and the 19th century cadastral survey.

NOTEN

- 1 Utrechts Archief, Archief Oudmunster, inv. nr. 21-16 fol. 65 (1624 sep 3).
- 2 Op deze kaart uit het kaartboek van St. Jan, inv. nr. 328, fol. 123 (neg. nr. VA3447) is te zien dat ten westen van de 10 morgen 'de nieuwe grift' gelegen is. Deze kaart is van Jan Rutgers van den Berch 23 apr 1611. Perceel c is 4 hond 72 roe en ligt ten oosten van de 10 morgen. Op de kaart van Oudmunster is deze strook leeggelaten. Ten oosten van deze strook ligt de 'kerck wech nae Temet'. Op de kaart van Van den Berch is dat fout: naast c ligt nog een strook land en dan pas komt de weg.
- 3 Utrechts Archief, Archief Oudmunster, inv. nr. 21-12 fol. 59v; 21-13 fol. 52.

LITERATUUR

- DONKERSLOOT-DE VRIJ, M. (1981). Topografische kaarten van Nederland voor 1750. Groningen.
- HUITING, J.H. (1995). Schout Hans. In: Historische Vereniging Vleuten De Meern Haarzuilens, jrg. 15 nr. 2, pp. 33-36.
- KOEMAN, C. (1974). Kaartenmakers van 't Sticht. Een overzicht van de historische kartografie van de provincie Utrecht 1500-1870. Utrecht.